

Xomidova Nargiza Nurahmad qizi

Qo'qon Davlat Universiteti, assistent-
o'qituvchisi

Email: roziyana25@gmail.com

SOFT VA HARD CLIL-DA BAHOLASH USULLARI: TIL VA FAN MAZMUNI NATIJALARNI BAHOLASH

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogik universitet sharoitida ingliz tilida fan fanlarini o'qitish uchun CLIL (Content and Language Integrated Learning) texnologiyasidan foydalanish xususiyatlari muhokama qilinadi. Tadqiqotning maqsadi ingliz tili va tabiiy fanlar mazmunini birlashtirish jarayonida har xil turdagi CLIL — yumshoq va qattiq — samaradorligini aniqlashdir.

Kalit so'zlar: CLIL, til va tarkib integratsiyasi, yumshoq CLIL, qattiq CLIL, tabiiy fanlar.

Хомидова Наргиза Нурахмад кизи

Кокандский государственный
университет, ассистент-преподаватель

Email: roziyana25@gmail.com

МЕТОДЫ ОЦЕНКИ В SOFT И HARD CLIL: ЯЗЫК И ПРЕДМЕТНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ОЦЕНКА РЕЗУЛЬТАТОВ

Аннотация: В данной статье будут рассмотрены особенности использования технологии CLIL (Content and Language Integrated Learning) для преподавания естественных наук на английском языке в условиях педагогического вуза. Цель исследования — определить эффективность различных типов CLIL — мягких и жестких-в процессе интеграции содержания английского языка и естественных наук.

Ключевые слова: CLIL, интеграция языка и контента, мягкий CLIL, жесткий CLIL, естественные науки.

Xomidova Nargiza Nurakhmad qizi

Kokand State University, Assistant
Lecturer,

Email: roziyana25@gmail.com

EVALUATION METHODS IN SOFT AND HARD CLIL: LANGUAGE AND SUBJECT CONTENT EVALUATION OF RESULTS

Abstract: *This article will consider the features of using CLIL (Content and Language Integrated Learning) technology for teaching natural sciences in English in a pedagogical university. The purpose of the study is to determine the effectiveness of different types of CLIL — soft and hard- in the process of integrating the content of the English language and natural sciences.*

Keywords: *CLIL, integration of language and content, soft CLIL, hard CLIL, natural sciences, teaching English, teacher education, Uzbekistan.*

Kirish

21-asr ta'limi kelajakdagi o'qituvchining madaniyatini shakllantirishda tezkor o'zgarishlarni talab qiladi. Bilim, xulq-atvor va e'tiqodning o'zaro bog'liqligi axloq asosida ishlaydigan o'qituvchi shaxsining ajralmas qismidir. Ta'limdagi tabiiy fanlar komponent zamonaviy dasturlarning ajralmas qismiga aylandi-ta'lim sohasidagi me'yoriy hujjatlardan tortib, ma'lum ta'lim dasturlari, rejalari va kun tartibigacha. Ingliz tili " sub'ektsiz "sifatida bir nechta aql-idrokni, "yashash joyini himoya qila oladigan va nafaqat aloqa ko'nikmalarini shakllantiradigan" turli xil shaxslarni shakllantirish platformasiga aylandi.[1,b.44] O'quvchilarni o'qitishning eng yaxshi usullaridan biri bu "o'quvchilar turli xil o'quv mazmunini o'rganishlari uchun" integratsiya shaklida fanlar bo'yicha bilimlarni birlashtirishdir, CLIL metodologiyasi esa bu borada yetakchi o'rinni egallaydi. Pellegrino va boshqalarning fikriga ko'ra, CLIL (Content language integrated learning) ning asosiy tuzilishi sifatida u uchta komponentni o'z ichiga oladi: tematik, ijtimoiy va lingvistik. 'Turli xil shakllanishlar", turli nuqtai nazardan ko'rib chiqilgan, CLILni amalga oshirishda yaxshi natijalar beradi [2, b. 129]. Oluninaning so'zlariga ko'ra, CLIL tilga yo'naltirilgan bo'lishi kerak, natijada lug'at va 4 daraja (tarkib, aloqa, bilish va madaniyat) bilan intensiv ish olib boriladi, bu CLIL-ning yuqoridagi uchta darajasida amalga oshiriladi – tematik (tarkib), ijtimoiy (madaniyat, aloqa), lingvistik (kognitiv) [3, b. 206].

Adabiyotlar tahlili

CLIL texnologiyasi butun dunyo bo'ylab turli xil usullarda qo'llaniladi, til va mazmun jihatidan to'qnashuvlarga yoki tinch aholi punktlariga turli xil ta'lim jihatlarini olib keladi. CLILni dastlab e'lon qilingan "o'quvchilar tilini bilish darajasini oshirish" vositasi sifatida joriy etish ilmiy bilimlardan ko'ra til ko'nikmalariga ko'proq ta'sir ko'rsatdi. Kengroq qilib aytganda, CLIL ikkinchi yoki chet tilining lingvistik jihatlarini va lingvistik bo'lmagan tarkibni birlashtirish uchun ishlatiladigan universal "har qanday pedagogik yondashuv" deb ta'riflangan [4, b. 87]. CLILning to'rtta asosiy tamoyilining odatiy kombinatsiyasi (tarkib, aloqa, bilish va madaniyat) CLILning ikki xil turiga olib keldi – "Soft" va "Hard".

Shunga qaramay, yuqorida aytib o'tilgan ikkita CLIL texnikasida tarkib, til va ko'rsatmalar o'rtasida nomutanosiblik mavjud. Soft CLIL (asosan tarkibga emas, balki tilga yo'naltirilgan) va hard CLIL (tilshunoslik va xatolarni tuzatishga kam e'tibor beradigan tarkibga yo'naltirilgan ta'lim) nashrlari o'rtasida doimiy bog'liqlik mavjud. M. Mirzakarimova va Z. Norqo'ziyeva o'z tadqiqotlarini ingliz tilinibg fanlararo aloqadorlik xususiyatlariga bag'ishladilar CLIL ushbu metodologiyani kontent haqidagi bilimlarni yanada chuqurlashtirish uchun ishlab chiqish kerakligini ta'kidlaydi. Biroq, hatto o'zbekistonlik tadqiqotchilar orasida mashhur bo'lgan CLIL "O'zbekiston ta'lim muassasalarida amalga oshirish qiyin" jarayon sifatida qaraldi. CLILni turli shakllarda amalga oshirishning murakkabligi butun dunyoda keng o'rganilgan. Ponomareva va Yakovlevadan so'ng, CLIL texnologiyasi "Hard CLIL" samaraliroq ekanligini ta'kidlab, aksincha emas, balki ingliz tilida fanlarni o'qitish uchun ishlatiladi (2021). Shu bilan birga, CLIL "haqiqiy materiallar" ga asoslanib, o'quv jarayoniga haqiqiy tilni olib kelishi kerak, CLIL o'qituvchilarining e'tiborini uning "Soft" variantiga qaratadi [5, b. 75]. Tabiiy fanlarni o'qitishda CLILni joriy etish ham uni qo'llashning ikki jihatini bilan bog'liq edi.

Oliy o'quv yurtlarida XXI asrning tabiiy fanlar muammolari (global tabiiy fanlar muammolar, clilni texnologiya sifatida joriy etish, maktablar va universitetlarni ko'kalamzorlashtirish) tufayli oliy o'quv yurtlarida tabiiy fanlarni o'qitishda

CLILning ahamiyati oshdi. Natijada butun dunyo bo'ylab ilmiy, uslubiy va amaliy ishlarning aksariyati nashr etildi. Tadqiqotchilarning qiziqishi CLILning universitetda tabiiy fanlarni o'rgatish samaradorligi yoki atrof-muhit mazmuni orqali ingliz tilini o'rgatishdir. Shunday qilib, biz kontent va til bo'yicha integratsiyalashgan ta'limning tabiiy fanlar mazmuni tabiiy fanlar, atrof-muhit barqarorligi va tabiiy tizimlarning o'zaro bog'liqligi bilan bog'liq mavzular, tematik bo'limlar yoki mavzularni Soft va Hard turdagi o'quv dasturiga kiritishni nazarda tutadi, deb taxmin qilamiz. Ushbu material talabalarni atrof-muhit tamoyillari, atrof-muhit muammolari va insonning atrof-muhitga ta'siri bilan tanishtirishga, shu bilan birga ularning til ko'nikmalarini o'rganilayotgan tilda rivojlantirishga qaratilgan. CLIL-ga tabiiy fanlar tarkibni kiritish o'quvchilarning tabiiy fanlar muammolar to'g'risida xabardorligini oshiradi va ularni o'z harakatlarining tabiiy dunyoga ta'siri haqida o'ylashga undaydi, bu esa yanada barqaror fikrlash va global fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga yordam beradi.

Tadqiqit metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda CLIL - dan foydalanish ikki jihatga ega – CLIL – ning Hard va Soft o'zgarishlari va darsni tartibga solishning uchta darajasi (maqolaning kirish qismida ko'rsatilganidek) - tematik, ijtimoiy va lingvistik. Shunday qilib, tadqiqotning maqsadi ingliz tili darslarida tabiiy fanlar tarkibni amalga oshirish uchun eng mos CLIL turini aniqlashdir. Tadqiqot davomida quyidagi vazifalar qo'yildi:

1. Tabiiy fanlar tarkibning yo'qligi/mavjudligi uchun odatdagi FL o'quv dasturlarini (ESP, EAP, FL (1-2 darajalar)) tahlil qilish;
2. Soft/hard CLIL kombinatsiyalari asosida ingliz tilida tabiiy fanlar toza dasturni (2-daraja, O'rta daraja) ishlab chiqish;
3. Olingan natijalarni taqqoslang (onlayn so'rovnoma, yakuniy baholash, dasturni ekspert baholash);
4. Tadqiqot natijalarini taqdim eting (Soft va Hard CLIL usullaridan foydalangan holda darslarni o'tkazish bilan bog'liq).

Tadqiqot savoli: qaysi turdagi CLIL o'quvchilarning tabiiy fanlar dunyoqarashini shakllantirishga samaraliroq ta'sir qiladi: Soft yoki Hard CLIL? Tadqiqot gipotezasi - ingliz tili darslarida tabiiy fanlarni o'qitish uchun Soft CLIL talabalarning tabiiy fanlar madaniyatini shakllantirishga eng yaxshi ta'sir ko'rsatadi. S. A. Jaukin va boshqalar. ushbu tadqiqotda mumkin bo'lgan vositalar kombinatsiyasiga quyidagilar kiradi: A. *Soft CLIL (barcha mavzular, tabiiy fanlar tarkib elementlari, vositachilik, yashirin)*; B. *Hard nazorat (ba'zi mavzular, darsdagi barcha tabiiy fanlar tarkib, aniq)*. Tadqiqot usullari ushbu ishning bosqichlari shaklida taqdim etiladi: 1. Analitik bosqich(kirish dasturlari, tabiiy fanlar tarkibni tahlil qilish); 2. Transformatsion bosqich (ingliz tili darsida Soft/Hard o'zgarishlarda CLILni kiritish (FL, 2-daraja); 3. Transformatsiyadan keyingi bosqich (o'rtacha ball bo'yicha olingan natijalarni tahlil qilish, so'rovnoma, ekspert bahosi).

Natijalar va ularning tahlili

Natijalar va ularni muhokama qilish eksperimental ish quyidagi bosqichlarni o'z ichiga olgan: analitik, transformatsion, post-transformatsion. Ushbu bosqichlar quyida batafsilroq tavsiflangan. Tadqiqotning analitik bosqichi tadqiqot rejasiga muvofiq analitik bosqich quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi: 1. O'zgartirish uchun o'quv dasturini tanlash(fl darajasi, intizomni boshqaradigan 5 o'qituvchi); 2. O'quv dasturining mazmunini tahlil qilish (tabiiy fanlarga bag'ishlangan tematik jihatning foizi); 3. Keyingi o'zgarishlar uchun o'quv dasturining ta'rifi (tematik, ijtimoiy va lingvistik komponentlar). 2-darajali chet tili o'quv dasturining referati tabiiy fanlarga bag'ishlangan mavzular hajmini namoyish etadi 15 ta mavzudan 5 tasi.

6-semestrda GPA natijalari (5-savolda median sifatida olingan) 5-semestrga nisbatan sekin o'sishni ko'rsatdi (5,26 dan 7,43 gacha), chunki CLIL turlari birinchi marta taqdim etilgan. Biroq, Soft va Hard CLIL turlarini alohida kiritgandan so'ng, talabalarning umumiy malakasi natijalari biroz boshqacha edi. Soft CLIL darslaridan so'ng kompetentsiyaga asoslangan testlar (birlik test bankidan olingan keng qamrovli til testlari) quyidagi natijalarni ko'rsatdi: A (a'lo) - 20%; B (yaxshi) - 49%; C

(qoniqarli) va undan past – 31%. Murakkab CLIL darslaridan so'ng o'tkazilgan malakaga asoslangan testlar quyidagi natijalarni ko'rsatdi: A (a'lo) - 10%; B (yaxshi) – 61%; C (qoniqarli) va undan past – 39%. Monologni baholash mezonlari format, uslub, lug'at va grammatikaning aniqligi va izchillik jihatini o'z ichiga olgan. Google forms-da 5 ta ochiq savol va 5 ta ko'p tanlovli test topshiriqlari mavjud edi.

1. Tabiiy fanlar mavzusi yoki boshqa mavzular doirasida tabiiy fanlarni o'rganish eng qiyin narsa nima edi? (Hard va Soft CLIL).
2. Tabiiy fanlar uchun qaysi mavzu eng mos keladi? Nima uchun?
3. O'quv dasturining har bir mavzusi bo'yicha tabiiy fanlar bo'yicha bilimlaringizni baholang (1 dan 5 ballgacha).
4. Tabiiy fanlar bo'yicha og'zaki nutq qobiliyatingizni baholang (1 dan 5 ballgacha).
5. Tabiiy fanlar bo'yicha yozish qobiliyatingizni baholang (1 dan 5 ballgacha).
6. Ingliz tili darslariga tabiiy fanlar mavzuni kiritish maqsadga muvofiqmi? Ingliz tili darsida talabalarning Hard va Soft ingliz tiliga munosabatini aniqlash maqsadida yaratilgan Google shakllari quyidagi natijalarni ko'rsatdi:

1. Hard CLIL o'zining sof tabiiy fanlar formatida quyidagi sabablarga ko'ra Soft versiyasiga qaraganda kamroq samaralidir: Soft CLILNING kamroq bosimi va intruziv tabiati, talabalar murojaat qiladigan boshqa mavzular bo'yicha "asosiy bilim" ga ega bo'lish;
2. Tabiiy fanlar tarkibni joriy etish uchun eng mos mavzular "atrof-muhit", "sayyoralar", "geografik muammolar" va "tabiiy fanlar muammolari";
3. Mavzu ekologiya va geografiya bilan bevosita bog'liq bo'lsa, talabalar tabiiy fanlarga e'tibor qaratishlari kerak, boshqa mavzularga tabiiy fanlar tarkibni kiritish "Soft" va shaffof bo'lishi kerak;
4. Tabiiy fanlar tarkibni joriy etishning qo'shimcha afzalligi talabalarning samarali ko'nikmalarini yuqori baholashidir (yozish - 3,5 ball, nutq - 5 balldan 4,5 ball);
5. Tabiiy fanlar tarkibni joriy etishning dolzarbligi haqidagi eng qiyin savol shuni ko'rsatdiki, talabalar dars mazmuniga "mos keladigan bo'lsa" tabiiy fanlarni o'rganishga tayyor. O'quv dasturining yangilangan mazmunini baholash uchun ekspertiza tashkil etildi. Mutaxassislar (2 ingliz tili o'qituvchisi, 2 tabiiy fanlar o'qituvchisi, 2 talaba) 1 dan 5 gacha yuqori ballgacha bo'lgan shkala bo'yicha tarkibni alohida tahlil qildilar: – dolzarblik; - to'liqlik; - ochiq fikr; - lingvistik etarlilik; - axborot sifati. Kursni modernizatsiya qilishdan oldin natijalar quyidagicha edi: - dolzarblik (2); - to'liqlik

(2); - noaniqlik (2); - lingvistik ahamiyat (5); - axborot sifati (5).Kursni modernizatsiya qilgandan so'ng, ekspert bahosi quyidagicha bo'ldi: - dolzarbligi (4); - To'liqlik (4); - Beparvolik (5).;- Tegishli lingvistik xususiyat (4); - axborot sifati (5).

Xulosa

Yuqoridagi mezonlardan ko'rinib turibdiki, Hard CLIL bo'limlarida "tabiiy fanlar tarkibning haddan tashqari yuklanishi" tufayli lingvistik adekvatlik pasayib ketdi, bu esa tabiiy fanlarni belgilangan tarzda o'rganish uchun past motivatsiyaga olib keladi. Shunday qilib, tadqiqot ingliz tili darsida ikkita CLIL rejimini o'quvchilarning tabiiy fanlar tozaligini rivojlantirish uchun integral vosita sifatida birlashtirish imkoniyatini ko'rsatdi. Xulosa clilni amalga oshirishning uchta darajasini, ya'ni tematik, ijtimoiy va lingvistik tahlil qilib, tadqiqotchilar asosiy va yordamchi natijalarga erishdilar. Tadqiqot davomida kerakli natijalarga erishildi va bir qator maqsadlar ham amalga oshirildi: 1. Oddiy fl o'quv dasturlarini (ESP, EAP, FL (1-2 darajalar)) tabiiy fanlar tarkibning yo'qligi/mavjudligini tahlil qilish har bir mavzu bo'yicha Soft va Hard variantlarda tabiiy fanlar tarkib to'g'risidagi ma'lumotlarning past darajasini ko'rsatdi; 2. Soft/hard CLIL kombinatsiyalariga asoslangan tabiiy fanlar toza ingliz tili o'quv dasturi (2-daraja, oraliq) yangilandi (tabiiy fanlar tarkibning o'sishi avvalgisiga nisbatan 31% ga yetdi (yakuniy bahoni kiritish modernizatsiya qilindi va o'zgartirildi va tabiiy fanlar tarkib mavzulari qo'shildi).;3. Onlayn so'rovnomalar, yakuniy baholash, o'quv dasturlarini ko'rib chiqish fl darslarida tabiiy fanlarni o'qitishda "Soft" CLIL turini "Hard" dan afzal ko'rganligini ko'rsatdi.Ingliz tili darslarida tabiiy fanlarni o'rgatish uchun soft CLIL 80/20 (Soft/Hard rejim) kombinatsiyasi bilan o'quvchilarning tabiiy fanlar madaniyatini shakllantirishga eng yaxshi ta'sir ko'rsatishi haqidagi tadqiqot gipotezasi eksperimental ravishda tasdiqlandi.Tadqiqotning asosiy nuqtalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Ingliz tili darslarida tabiiy fanlarni o'rgatish uchun SOFT CLIL-dan foydalanish. CLIL kelajakdagi o'qituvchilarning tabiiy fanlar madaniyatini shakllantirishda qo'shimcha afzalliklarni namoyish etdi;

2. Ingliz tilidagi ta'lim mazmuniga parcha-parcha va ko'zga tashlanmaydigan tabiat orqali tabiiy fanlar tarkibni yashirin ravishda kiritish aniqdan ko'ra ko'proq ta'sir ko'rsatadi;

3. Soft CLIL turi tarkibga (tabiiy fanlar) va tilga (ingliz tilini bilish) muvozanatli munosabatni o'z ichiga oladi;

4. Clilning tematik, ijtimoiy va lingvistik darajalari ingliz tili darslarida tabiiy fanlar tarkibni modernizatsiya qilishga tizimli yondashuvni ta'minlaydi. Metodologiya va lingvistik fanlarga tabiiy fanlar tarkibni kiritish bo'yicha keyingi ishlar olib borilishi va sinchkovlik bilan o'rganilishi mumkin. Tabiiy fanlar tarkibni o'zgartirishning tematik darajasini, modernizatsiyaning ijtimoiy xususiyatini, shuningdek fanlarning tezaurusidagi lingvistik o'zgarishlar jarayonini tahlil qilishga alohida e'tibor berilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Ставрева-Веселиновска, С., & Кирова, С. (2013). Природоохранное воспитание на уроках английского как иностранного и второго языка, *11*(1), 289-291.
2. Hsieh, M. H., Chuang, H. H., & Albanese, D. (2022). Investigating student agency and affordances during online virtual exchange projects in an ELF context from an ecological CALL perspective. *System*, *109*, 102888.
3. Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). *CLIL: Content and language integrated learning* (Vol. 1). Cambridge: Cambridge university press.
4. Martyn, E. R. (2018). Review of: Linares, A., & Morton, T.(Eds.).(2017). *Applied linguistics perspectives on CLIL*. Amsterdam, Netherlands: John Benjamins.

5. Холина, Д. С. (2017). Сравнительный анализ технологий билингвального обучения: CLIL, EMI, ESP, EAP, WAC, CBI. In *Научное сообщество студентов* (pp. 74-78).